

GÁL SÁNDOR VERSE

egy reggel

nem várom én már hogy bárki
rám köszönjön jóreggelt jónapot
hiszen a reggelek tiszta csodái
rég nem hoznak már jó napot

az égi tűz is ha megérint
csak fájdalmat okoz szemem öli
s nem örömet ad nem ezer színt
átváltoznak a szépség körei

az árnyalatok is eltűnnek lassan
nem vet hullámot a táj
s ha madár szól a magasban
dalának nincs visszhangja már

ami megépült önmagát rontja
kupolák boltívek mind beomolnak
a v a n helyét kitölti a v o l n a
s jövőtlenné feketül a holnap

az évek és az évtizedek elégtek
se kérdés se válasz nincs többé
mindegy mi volt erényed s vétked
a térben a szó átlényegült csönddé

A KÖLTÉSZET DIADALA

(A 70 éves Gál Sándor köszöntése)

TŐZSÉR ÁRPÁD

A Gál Sándorral való kapcsolatom, a barátságunk csaknem fél évszázados, kezdete 1959-re tehető, amikor is a most 70 éves költő, még ifjú emberként Pozsonyba, a Szabad Föld szerkesztőségébe került.

Nem sok hiba volt azonban, hogy már korábban is nem találkoztunk, hisz ő is Komáromban tanult, de akkor kezdte a komáromi tanulmányait, mikor én már eltávoztam a városból, 1955-ben. Költőként mindenestre csak megkésve, Pozsonyban vált ismertté, ami aztán furcsa anomáliához vezetett. Az történt ugyanis, hogy 1963-ban, az Irodalmi Szemlében én mutattam be (Tóth Elemér, Batta György és Bárczi István társaságában), én, aki mindössze két évvel voltam (vagyok) nála idősebb, de mivel 1963-ban nekem már mintegy tízéves irodalmi múltam volt, s mitőbb, a nagyteknélyű Irodalmi Szemle szerkesztője voltam, ő, mellettem fiatal költőnek számított, és senki sem furcsálta a fölötte való tükörködésomat.

Mindenestre a lemaradását aztán nagyon gyorsan behozta, mert 1964-ben már megjelent az első verskötete (*Arc nélküli szobrok* címmel), azaz az én első önálló kötetem csak egy évvel előzte meg az övét.

S fontosnak tartom mindezt elmondani azért, mert ilyenféleképpen Gál Sándor költészetének az alakulását a kezdeteitől alkalmam volt figyelemmel kísérni, s érdekes, ontológiai igényű, az időt és létet tematizáló lírájának, mondhatom, minden korszakát lelkiismeretesen kommentáltam is.

Ha jól számolom, az említett bemutatással együtt mintegy öt alkalommal (azaz úgy tízévenként egyszer) írtam verseiről, életpályájáról, s írásaim címei, központi gondolatai, azt hiszem, elég pontosan jelzik, hogy az életműve milyen mederben mozgott, milyen tengelyek mentén alakult. A róla szóló írásaim címei, témái a következők voltak: *Humanizmus a monumentalizmusban, Az idővé személytelenített szubjektivitás, Az éden és az elégia között, Egyetlen idő, A pusztulás méltósága*. S ha ezeket a címszókat egyetlen összefüggő mondatba kellene foglalnom, akkor ilyesmit mondhatnék: Gál korábban az idő-szakma művelője volt, s mostanra, 70 éves korára – Ottlik Géza *bon mot*-ját ide alkalmazva – eljutott a létszakmáig. Indulása idején cseh avantgárd mesterektől tanult, elsősorban kötetlenül áradó versmondatot, szabadverset, de enciklopédikus tárgyismeretet, a tárgyak kintikájába foglalt időszerkezetet is, később pedig az idő múlásának az elégiáját egyre inkább a pusztuló hagyományos falu és természet képeiben tárgyiasította és egyfajta ka-

tasztrifikus világvízióvá tágitotta, hogy aztán mindez a mostani, kései lírájában egy le-tisztult ontológiai szemléletben s formai minimalizmusban szintetizálódjon.

Születésnap köszöntőkben nincs hely a részletes műelemzésekre, de összefoglalva az elmondottakat le kell szögezmem, hogy Gál Sándor az egyik legsokoldalúbb és legter-mékenyebb költőnk, írónk, alkotónk, hogy az alatt a félszázad alatt, amióta pályán van, kiadott mintegy tizenöt verskötélyvet, együttvéve legalább ugyanannyi elbeszéléskötetet, kisregényt, mesekötélyvet, riport- és publicisztika-gyűjteményt, s hogy József Attila-díjas, s a Magyar Köztársaság Elnöke Aranyérmének a tulajdonosa, azaz hogy Magyarországon a legismertebb felvidéki írók közé tartozik.

De ennek a magyarországi ismertségnek a kapcsán, s mintegy rövid köszöntő-írásom befejezéseként, még meg kell említenem költőnk, írónk életművének egy rendkívül érde-kes sajátosságát. Jelesen azt, hogy ezt az életművet Budapesten, Debrecenben és Mis-kolcon főleg az ún. népi körökben ismerik, következésképpen egyértelműen a népi-nem-zeti iskolákhoz sorolják. Holott egy alaposabb műelemzés könnyűszerrel kimutathatná, hogy Gált a meggyőződése, világszemlélete, érzelmi világa kötheti ugyan a „népiekhez“, de írásainak anyagában, természetében alapjában véve nem népi beidegződések, refle-xek, világképi sémák működnek. Igaz, első fokon valóban a paraszti világ, a népi kultúra elsüllyedő értékeiről van itt szó, de Gál írásait valami mégis diametrálisan elkülöníti Nagy László vagy Juhász Ferenc város és technika ellen lázadó romantikájától: az ő opusai a paraszti kozmosz elenyészését a Föld, a szerves élet katasztrófájában, pusztulásában jelenítik meg és vice versa: a bioszféra széthullását a falu univerzumának enyészetében teszik egzisztenciálissá, személyessé, emberivé.

Emlékszünk még az irodalomteoretikus Engels Frigyesre? Ő a realizmus diadalának tartotta, hogy a royalista, királyhű Balzac figurái nem a szerző világképe, hanem saját ter-mészetük s a cselekmény logikája szerint viselkednek, én pedig a költészet, a jó irodalom diadalának tartom, hogy a nép-nemzeti Gál verseinek, elbeszéléseinek nem sok köze van a népi ideológiákhoz, s ha mégis van, akkor az a népi irodalom mai érvényű túlélési for-máját jelzi.

De pontosabb, ha azt mondom: Gál Sándor nem népi költő, író, az ő költészete, prózá-ja csak a „jó“ jelzőt képes elviselni: Gál Sándor jó költő, jó író.

Hetvenedik születésnapján én ezt a jó költőt, jó író-t s a barátomat köszöntöm.

Az Új Hegyvidék támogatói:

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bányászattörténeti Múzeum, Rudabánya;
Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Rudabánya – Boza István, a kuratórium
elnöke,

Szendrő Város Önkormányzata – Szaniszló János polgármester;
Szendrő és Vidéke Takarékszövetkezet – Petró Jánosné elnök asszony;
Városi Könyvtár, Művelődési Ház és Múzeum, Edelény – Hadobás Pál igazgató;
Városszépítő és Ifjúsági Alapítvány (VIASZ), Szendrő – Princz József elnök.

A HETVENKEDŐ GÁL SÁNDORRÓL

KONCSOL LÁSZLÓ

Gál Sándornak, aki a felvidéki Búcs községben született 1937. november 29-én, rengeteg mondanivalója van, és sokat tett világáért. Lapoknál és színháznál dolgozott, folyóiratot alapított, részt vett a Csemadok központi és járási irányításában, tartotta a kapcsolatot a felvidéki magyar kultúra és az anyaországi írószervezetek között, és írt, írt, írt. Több irodalmi műfajban próbálta megragadni az átélteket, írt riportokat, megírta szülőfaluja, a Révkomáromhoz közel, a várostól északkeletre fekvő Búcs könyvét, írt novellákat, verseket, gyermekkönyveket, fordított lírát, főleg cseh nyelvből, és könyveinek száma eddig mintegy kéttucatnyi. Naplót is vezetett, amelyből alighanem könyv is lesz.

Szlovák középiskolába járt, mezőgazdasági technikumot végzett Révkomáromban, s írni kezdvén másodszer kellett birtokba vennie anyanyelvét. Ez a szlovák iskola félig-meddig kényszer volt, és nemzedékét sújtotta, mert 1945-50-ben a felvidéki magyar tanintézeteket a Beneš-dekrétumok rendelkezéseire mind bezárták. A sokk nyolcéves korában rázta meg a gyermeket, s a világháborús front után a dekrétumok csapássorozata rendítette meg a gyermek és a kamasz Gál lelkét. Ezek a dolgok az ötvenes-hatvanas évek társadalmi folyamataival líráját sötétre hangolták. Döntően a felvidéki magyarság folyamatos lepusztulása sugallja, mit és hogyan ír, milyen horizontot lát a fogyatkozó nemzetrésznünk körül.

Eddigi életműve akkor lesz történelmileg fontos, ha a jelentkezése előtti évtized felvidéki magyar irodalmával szembesítjük. Az elődök költészete és prózája egészében hiteltelennek bizonyult, szerzőik, az akkori „öreges”, ahogy neveztük őket, az akkori irodalompolitikai kívánalmak szerint konstruálták munkáikat, műhősöket és műproblémákat jártak körül, műparasztokat és műmunkásokat állítottak áhitott olvasóik elé, hiteltelenül. Nem ismerték, nem is igen akarták vagy nem is merték ismerni a világot, amelyről írniuk kellett, ha mindenáron írni akartak. Az 1958-ban csoportosan fellépő kis társaság, a Nyolcak és a pár év múlva közéjük lépő Gál Sándor a valós társadalmi tapasztalatok birtokában, a tartalmi-formai hitel igényével jelentkeztek az irodalomban, néhány képviselőjük elég egyértelműen kerülte meg, sőt tagadta is a dogmákat, és fordult szembe a diktatúrával. A nemzedék prózaírója, a miniszatírákon és stílusparódiákon („*Így írtok ti...*”) iskolázó Duba Gyula éles szemmel és jól hegyezett tollal figurázta ki az alapozók szövegeinek bugyutóságait, Gál pedig követendő mintákat keresve a Hemingway-i hős- és kalandorattitűdöt próbálgatta volna. Be kellett azonban látnia, hogy ez a magatartás és életvitel az adott többszörös korlátok között lehetetlen. Vadászott, halászott, szizett, de kicsiben, ahogy egy körülüröztözött szocialista ország fegyelmezett alattvalójához illik. (Kitörni a szögesdrót-kerítések és vasbetonba ágyazott acélsorompók közül költőnk öccse próbált, s a kaland kis-

híján az életébe került.) Lett hát Gál Sándorból a bomlasztott-megtizedelt, majd különböző belső-külső indítatásokból tovább bomló-foszladozó-málladozó, hagyományait felejtő, nyelvét, vallását, iskoláit, kultúráját és szülőföldjét elhagyó felvidéki magyarság walesi bárdja. Lamentáló, a pusztulás elemeit számba vevő, drámai erejű, erős odrú versszociográfiáival ért a hatvanas-hetvenes évek egyik meghatározó felvidéki magyar lírikusává.

Prózája sem konstrukció, hanem gyermek- és ifjúkori élményeiből sarjadt, endemikus szellemi termék. A világháború és az utána következő magyarüldözések traumáit próbálta benne kibeszélni. Mindez a szülőfalujáról írt nagyszéiben a tények nyelvén is olvasható (*Mesét mondok, valóságot* – 1980), de nemcsak itt, hiszen Gál még számos közírásában, több ilyen műfajú könyvében is beszélt a kisebbségi és az egyetemes magyarság helyzetéről és gondjairól. (*Liliomos kürtök* – 1979; *Mélyutak* – 1985; *Ahol élünk* – 1989; *Európa vadonában* – 1989; *Függőleges hullámvás* – 1992; *Írott beszéd* – 1993; *A megtorlás békéje* – 1993 stb.).

A fentiek ismeretében jól érthető, hogy Gál a közéletben is forgolódik. Előbb tíz évig a Szabad Földművest szerkesztette, majd átszerződött az Új Szóhoz, onnan a kassai Thália Színházhoz dramaturgnak, 1971-től pedig a Csemadok képes hetilapjához, A Héthez. Ekkor már Kassán élt, s a rendszerváltás után az akkor –1990-ben– alapított Keleti Naplót szerkesztette. Helyzeti adottsága révén tartotta a kapcsolatot Miskolc szellemi életével, s a Tokaji Íróklub állandó felvidéki résztvevője és irodalmunk külképviseelője volt a Magyar Írószövetségben. Ha gyermekkönyveit is számba vesszük, nyugodtan minősíthetjük a felvidéki magyar irodalom és kultúra mindeneként. A kassai Fábry Zoltán Napok, a Kazinczy Napok, a járási Csemadok-élet irányítása – költőnk minden ilyen szerveződésen rajta hagyta keznyomat. Nagy tűz lobog benne, mely testét-lelkét emésztgeti, ám elemészteni hálistennek nem tudta.

Olvastam fanyalgó hangokat, hogy elég volt már a felvidéki magyar költők nyavalygásaiból, a sírásból, a nemzetféltésből, orrunk előtt nyújtózkodik a tág, boldog európai látóhatár, csak úgy ropognak az izületei és izmai, de még a glóbusz is kacérkodik velünk, kacarászunk hát, vessünk fickós cigánykerekeket, és nyújtunk végre szellemi kezet széles mosolyú szomszédainknak, akik ezt epedve várják. A baj csak az, hogy mi nyolcvan esztendője ezt tesszük, de kezünket, sem azt, aki nyújtja, nem akarják észrevenni, látni sem akarják, vagy ha észreveszik, jól farba rúgják, mert egy-két ragot elvét, s az indoeurópai illabiális rövid a-t labiálisan ejti. Dívatos budapesti jelszó, hogy nyissuk ki magyar kultúránkat minden égtáj felé. Csakhogy kultúránk mindig nyitott volt; hoztuk az Altaj vidékéről, kaptuk a Szentírást Jeruzsálemből, az ortodoxiát Bizánctól és Moszkvától, a nyugati katólicizmust Rómától, a reformációt a németektől és a franciáktól, a rímeket az araboktól, az időmértéket a görögöktől, a zenét, festészetet, versformákat, politikai és művészeti izmusokat mindenfelől, s magunk sem vagyunk vakok, süketek és ostobák. Nyilván jó volna elereszteni magunkat, de az utóbbi két évtizedben, a rendszerváltás után gyorsult föl és látsszik fékezhetetlennek az a folyamat, amelynek első jeleit még a hatvanas évek derekán másokkal együtt Gál Sándor regisztrálta: a felvidéki magyar sáv bomlásáé, a meneküléseké, az elvándorlásé, az önfeladásé, a települések kiürüléséé, az idegen ajkúak és más kultúrájúak, sőt másként civilizáltak gyors nyomulásáé, amely hosszú távon, úgy látszik, csak első lépcsősora a Kárpát-medencei magyarság biológiai végkimerülésének és ... (Folytatni és lezárni a mondatot nem is merem.)

Gál Sándort azonban tartsa meg az Úr még sokáig jó egészségben és a lehető legjobb kedvben, hadd köszöntsük őt 2012-ben is mindenütt, ahol az egyetemes magyar irodalmat empátiával figyelik, értik és szeretik.

Gál Sándor a Debreceni Irodalmi Napokon 2006-ban.
(Kocsis Csaba felvétele.)